

نقش ولایت اهل بیت علیهم السلام در تربیت خانواده

فاطمه فرامرزی راد^۱

چکیده:

بی تردید اهل بیت علیهم السلام تنها راه و طریقی هستند که بنده را به کمال واصل می کنند و ولایت آنان از پایه های اصلی و اساسی دین مبین اسلام است. تربیت نیز امری مهم در زندگی انسان ها می باشد، لذا حقیقت ولایت منبع همه کمالات و اساس همه تربیت ها است و خانواده ها به عنوان مهم ترین پایگاه تربیتی با ولایت مداری اهل بیت علیهم السلام می توانند با برنامه های تربیتی صحیح از سوی آنان، موجبات تربیت و رشد معنوی خود و فرزندان شان را به دست بیاورند چراکه ولایت نقش بسزایی در تربیت خانواده و کمال حقیقی آنان دارد. از این رو هدف اصلی این نوشتار بررسی نقش ولایت اهل بیت علیهم السلام در تربیت خانواده با استناد به آیات قرآن و روایات معصومین می باشد. لذا سعی شده در این مقاله، با روش عقلی-نقلی ابتدا مفاهیم ولایت و تربیت تبیین و سپس به تأثیر ولایت و رهبری در تربیت، تأثیر ولایت مداری بر تربیت زوجین و تأثیر ولایت مداری بر تربیت فرزندان پرداخته شود. بنابراین، می توان گفت؛ تربیت وسیله ی سروسامان حیات انسانی و بقای آن می باشد و ولایت سرشاخه ی همه ی اعمال انسانها بوده و بی تردید، کسی که زیر چتر ولایت اهل بیت علیهم السلام باشد حیات معنوی پیدا می کند و این موجب تزکیه، تربیت نفس، امنیت، آرامش و فزونی نعمت ها در زندگی آن ها می شود. حال کسی که اهل ولایت نباشد از مسیر الهی دور بوده و بدون آگاهی و رهبری الهی به سرمقصد اصلی نمی رسد و در گمراهی و ضلالت خواهد ماند. بر این اساس مقاله حاضر با روش توصیفی-کتابخانه ای در صدد پاسخ گویی به این سوال اصلی است «ولایت اهل بیت علیهم السلام چه نقشی در تربیت خانواده دارد؟»

واژگان کلیدی: اهل بیت علیهم السلام، تربیت، خانواده، ولایت، ولایت مداری.

^۱ کارشناس سطح ۲ علوم حوزوی، عضو کانون پژوهشی حوزه بقیةالله الاعظم العظم (عج) - معلم پایه چهارم، fatemeh.faramarzirad1367@gmail.com

مقدمه

ولایت به عنوان یکی از مبانی اسلام، هسته اصلی دین مطرح شده و از اساسی‌ترین آموزه‌ی آن است. آموزه‌های اسلامی زمانی معنای واقعی به خود می‌گیرد که در چارچوب ولایت و در محور و مدار آن تحقق یابد. (خارسلطانی، ۱۳۹۳، ص ۳) لذا اهل بیت علیهم السلام پدران امت و کشتی نجات معرفی شده‌اند که هادیان به سوی حق و الگوهای حسنه راه تکامل در همه زمان‌ها و مکان‌ها می‌باشند. (سلیمی، ۱۳۸۵، ص ۵) بنابراین، ائمه اطهار علیهم السلام نعمتی از طرف خداوند برای بشریت می‌باشند که تمام برکات الهی در نزد آنان است.

تربیت نیز پرورش استعدادهای مادی، معنوی و هدایت به سوی کمالاتی است که خداوند در وجود آدمی قرار داده است که آن امری مهم در زندگی انسان‌هاست. (شیخانی، ۱۳۹۰، ص ۲۸) و حقیقت ولایت منبع همه کمالات و اساس همه تربیت‌هاست. (جوادی آملی، ۱۳۸۹، ص ۲۹) از این رو، خانواده این نهاد کوچک ولی مقدس، پایگاه عروج و محل تربیت و پرورش نهال فطرت و استعدادهای آینده می‌باشد. (بیگی، ۱۳۸۹، ص ۳۵۵) که افراد در این نهاد با ولایت مداری تربیت صحیح را خواهد داشت.

بر این اساس سعی شده در پژوهش حاضر، با استناد به آیات قرآن و روایات معصومین و با رویکرد عقلی-نقلی، نقش ولایت اهل بیت علیهم السلام در تربیت خانواده مورد دقت و بررسی قرار گیرد. حال، با توجه به جایگاه بلند اعتقادی مسئله ولایت اهل بیت علیهم السلام، برخی ولایت را منحصر و محدود در مباحث احکام دانسته و از نقش تعیین‌کننده آن‌ها در تحقق تربیت غافل بوده‌اند. بر این اساس، سعی شده در این مقاله؛ نقش ولایت اهل بیت در تربیت خانواده با نقش پررنگ‌تر جلوه داده شده و مورد پژوهش قرار گیرد، چراکه ولایت از بنیادی‌ترین نعمت‌های الهی است که برای تعلیم و تربیت بشر از سوی پروردگار عنایت شده است.

انسان پیچیده‌ترین موجود عالم هستی است که به علت دارا بودن قدرت تفکر و تعقل می‌تواند به پیشرفت‌های عظیمی دست یابد اما چون به تنهایی از ادراک ذات وجودی خود به هدف آفرینش ناتوان است هر نظریه‌ای از طرف خود انسان بیان گردد او را از رسیدن به مطلوب نهایی باز خواهد داشت (میرزاحمدی، رسولی، ۱۳۸۰، ص ۲) از این رو توجه به نقش ولایت اهل بیت علیهم السلام در تربیت خانواده ضرورت پیدا می‌کند چراکه پرداختن به مسئله ولایت در زمانه ما فراتر از بُعد تاریخی آن از جهات گوناگون دارای اهمیت است؛ اولاً این مسئله به عقیده و باور دینی مذهبی ما در حوزه اندیشه‌های توحیدی و عبادی مربوط می‌باشد. ثانیاً به عمل و رفتار دینی ما در قبال اولیا و ائمه علیهم السلام ارتباط می‌یابد و ثالثاً در بُعد اجتماعی در جستجو و ارائه الگوی نظام دینی الهی مطلوب برای زمانه ما با رقابت دیگر الگوها مهم به نظر می‌رسد. (اسعدی، ۱۳۹۰، ص ۴) پس، باید دانست که حقیقت ولایت می‌تواند نقش تعیین کننده ای در جهت گیری صحیح برنامه های زندگی انسانی داشته باشد.

بر این اساس، عنوان پژوهش حاضر از جمله موضوعاتی است که از سوی پژوهشگران مورد بررسی و به صورت کتب یا مقالات به رشته تحریر درآمده از جمله؛ "آقای سید محمد بنی‌هاشمی سال ۱۳۷۵" در بخش دوم کتاب معرفت امام عصر سعی کرده است، ولایت را دارای اهمیت و اهل ولایت را از نجات‌یافتگان برشمارد. درحالی‌که نوشته حاضر از نقش ولایت در تربیت خانواده بحث می‌کند. و "آقای رسولی ۱۳۸۹" تربیت ولایی را مورد مطالعه قرار داده و آن را به‌عنوان اصلی‌ترین مبنای تربیت دینی ارزیابی کرده‌اند. ولی موضوع پژوهش مقاله پیش رو بررسی نقش ولایت‌مداری در تربیت خانواده می‌باشد و "آقای محمد زارعی ۱۳۹۲" با تحلیل روان‌شناختی درمقاله‌ی خود از نقش ولایت‌پذیری در امنیت فردی بحث می‌کند. در صورتی که مقاله حاضر به نقش ولایت‌مداری اهل بیت علیهم‌السلام و تاثیر آن در تربیت خانواده پرداخته است. بر این مبنایه نظر می‌رسد تاکنون پژوهشی با این عنوان صورت نگرفته و یا نگارنده آن را ندیده است.

از این رو این تحقیق با روش توصیفی کتابخانه‌ای به بحث ولایت که مهم‌ترین امر، در تربیت خانواده می‌باشد پرداخته است و در این راستا پرسش‌های ذیل را مطرح و درصدد پاسخگویی به آن است:

۱. تأثیر ولایت و رهبری در تربیت چگونه می‌باشد؟
۲. تأثیر ولایت‌مداری در تربیت زوجین چگونه می‌باشد؟
۳. تأثیر ولایت‌مداری بر تربیت فرزندان چگونه می‌باشد؟

مفهوم‌شناسی

معنای لغوی و اصطلاحی ولایت

ولاء به فتح «واو» و ولایت به کسر «واو» در «ولی، مولى، اولی» و امثال این موارد از ماده (و، ل، ی) اشتقاق یافته‌اند. این واژه از پرکاربردترین واژه‌های قرآن کریم است که به صورت‌های مختلفی به کار رفته است. «ولایت» واژه‌ای عربی است که از کلمه «ولی» گرفته شده است. (مطهری، ۱۳۶۹، ج ۱، ص ۱۳)

در لغت عرب، «ولی» به معنای آمدن چیزی است در پی چیز دیگر، بی‌آنکه فاصله‌ای در میان آن دو باشد که لازمه‌ی چنین توالی و ترتیبی، قرب و نزدیکی آن دوه یکدیگر است. از این رو این واژه با هیئت‌های مختلف (به فتح و کسر) در معانی «حبّ و دوستی»، «نصرت و یاری»، «متابعت و پیروی» و «سرپرستی» استعمال شده که وجه مشترک همه این معانی همان قرب معنوی است. منظور از واژه ولایت در بحث امامت

آخرین معنای مذکور یعنی «سرپرستی» است. (جوادی آملی، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۵۹۲) اما آنچه مهم‌تر است ولایت به (کسر واو) است و نجات و سعادت کلی مال کسی است که اهل ولایت گردد و این انوار الهی را واسطه رب العالمین بداند، امر ونهی آنان را امر و نهی خدا دانسته و مولای خویش قرار دهند. (دستغیب، ۱۳۶۳، ص ۱۲۸) لذا هرکس ولایت پذیرد، به درک مفهوم این کلمه رسیده، سعادت دنیوی و اخروی نیز پیدا خواهد کرد.

معنای لغوی و اصطلاحی تربیت

واژه‌ی تربیت از ریشه‌ی «رَبَوَ» به معنای فراهم آوردن موجبات فزونی و پرورش است و عمدتاً مفهوم رشد و نمو جسمی مراد است. از ریشه «ر ب ب» (ربّ) دو عنصر معنایی مالکیت و تدبیر را داشته و ربّ به معنای مالک مدبّر است. یعنی هم صاحب است و تصرف در مایملک از آن او، و هم تنظیم و تدبیر مایملک در اختیار اوست. (باقری، ۱۳۷۰، صص ۵۱-۵۳)

تربیت در اصطلاح، تعریف واحدی ندارد، بلکه دانشمندان هر کدام براساس دیدگاه خود در باب هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی و به‌طور کلی فلسفه تربیتی خویش، تعریفی از تربیت ارائه داده‌اند. شهید مطهری تربیت را پرورش استعدادهای درونی بالقوه و به فعلیت رساندن آن دانسته است. برخی دیگر، تربیت را پرورش استعدادهای مادی و معنوی و هدایت آن به سوی کمالاتی که خداوند در وجود آدمی قرار داده تعریف کرده‌اند. (احسانی، ۱۳۹۰، ص ۲۳) یعنی انسان‌هایی می‌توانند در مسیر هدایت الهی قدم گذاشته، موجبات رشد معنوی خویش را فراهم سازند.

۱- تأثیر ولایت و رهبری در تربیت

بی‌تردید خداوند اهل بیت علیهم السلام را برای راهنمایی ما انسان‌ها قرار داد تا خود را به آنان بسپاریم و از سخنان آنان که به ما رسیده است پیروی کرده و با برنامه تربیتی آنان رشد کنیم و از انحراف در امان بمانیم. به راستی آنان اصل و فرع همه خوبی‌ها و زیبایی‌ها هستند، خوبی و زیبایی همان است که آنان می‌گویند و انجام می‌دهند پس هر چیزی که آنان تایید نکنند باطل است و حتماً باعث گمراهی انسان‌ها می‌شود. خداوند به اهل بیت علیهم السلام مقام عصمت داده و هرگز خطا نمی‌کنند، آنان به دست لطف خداوند تربیت شده‌اند و آمده‌اند تا ما را به کمال برسانند. (خدامیان آرنی، ۱۳۹۷، ص ۵۹) از این رو، می‌توان گفت: خداوند ائمه معصومین علیهم السلام را آفرید، تا انسان به واسطه‌ی دور بودن آنان از هرگناهی به رشد حقیقی دست یابد.

حیات معنوی تمام انسان‌ها مرحوم به نوشیدن آب زندگانی است و بدون چشیدن و نوشیدن از آن، زندگانی معنوی حاصل نمی‌شود. عین الحیات چشمه زندگانی نزد خداوند است که همان ولایت‌مداری و بهره بردن از ولایت معصومان علیهم السلام می‌باشد و تنها کسانی از حیات معنوی بهره‌مند می‌شوند که پیوند ولایتی با اولیای خدا داشته باشند و از معرفت ایشان متنعم گردند. (جوادی آملی، ۱۳۹۰، ص ۲۷۲)

لذا با این سخن مشخص می شود که فقط اهل ولایت ، می توانند از چشمه زندگانی نوشیده به حیات معنوی برسند.

حال با توجه به اهمیت موضوع ، ابتدا به تأثیر ولایت و رهبری در تربیت و سپس به بررسی آن از حیث های مختلف می پردازیم ؛

همان طور که در مفهوم شناسی بیان گردید ولایت یعنی سرپرستی و رهبری و تربیت فرد و جامعه. لذا، رسالت دین به معنای تکامل شخصیت فردی و اجتماعی انسان ها به سوی شخصیت ربوبی و الهی است که این رسالت دو مقام دارد: مقام ابلاغ و مقام ایصال. ابلاغ که با نبی است و ایصال با ولی. بی تردید هیچ انسان و جامعه ای نمی تواند به خودی خود تربیت شود ، زیرا تربیت از سوی کسی است که به مقصد اصلی رسیده است ، کسی که در پیچ و خم تربیت خود مانده و گرفتار انواع نقایص و رذایل است چگونه می تواند خود را تربیت کند؟ از عقل مغلوب و ایمان غیر مستقر و ضعیف کاری بر نمی آید و چگونه این درونی ظلمانی می تواند منشأ نورانیت و اهتدا باشد؟ پس در تربیت باید از افقی برتر و عالی در کالبد بی روح و رمق انسان ها انرژی و توان حیات معنوی دمیده شود و این کمالات معنوی را نمی توان تولید کرد. امری که مهم است آمادگی فرد برای قبول این فیوضات است که خود فرد بایست آن را فراهم کند و این که در سلوک معنوی و تربیت الهی طلب واقعی و قرار دادن خود در مسیر فیوضات ربانی است نه تربیت خود. به همین علت اصلی است که صبح و شام برای هدایت و دستگیری از او طلب یاری می جوییم. مهم ترین سرمایه انسان سالک آن است که بر خدا و اولیای او تکیه کند و خود را به حق بسپارد چراکه تسلیم و توکل و تفویض و رضا از ارکان بندگی می باشد. در عرصه حیات اجتماعی نیز چنین است جامعه ای که قرار باشد به سوی تعالی انسانی و معنوی و الهی سوق یابد نیاز به رهبر و هادی و پیشوای معنوی دارد که تمام انرژی های نهفته اجتماعی را در میدانی بندگی حق بسیج و با اخلاص و معنویت و صلابت روحی و معنوی خود دل ها و اراده ها را مجذوب حق کرده و آن ها را به سوی حقیقت فراخواند، پس نیاز به رهبری معنوی از دو حیث است .

۱-۱. از حیث تربیت معنوی فردی

ولایت، باطن نبوت است و فلسفه نبوت بدون استمرار ولایت محقق نمی شود. ولایت یک واقعیتی است که انسان با بندگی و تربیت معنوی آن را به دست می آورد، لذا کسی که هدایت معنوی و کار تربیت مردمان را برعهده دارد و آنان را به سوی صراط بندگی واصل می سازد، نیاز به ولی و مولا دارد.

نبوت ظاهر ولایت و ولایت باطن نبوت است و این به معنای آن است که تمام تعالیمی که نبی می آورد صرف ابلاغ و دانش افزایی و تنبه و توجه داری و ذکر است، اما این حقایق برای اینکه به تحقق واقعی در انسان و جامعه برسد نیاز به رهبری دارد و وظیفه انسان ها تسلیم و تعبد ورزی است نه ربوبیت و ایصال. هدایت و ربوبیت و ایصال کار کسی است که خود در مقصد است یا راه را طی کرده، نه کسی که نیاز به هدایت دارد و فاقد کمالات و توان معنوی است .

۱-۲. از حیث رهبری اجتماعی و زمامداری جامعه

برای تحقق تعالیم دینی در همه شئون جامعه نیاز به رهبری الهی است زیرا تنها یک رهبر الهی می‌تواند از حیث عصمت خود، بالاترین اعتماد و التزام، بلکه ارادت و محبت عمومی جامعه را به خود پدید آورد و بالاترین درجه بسیج عمومی را برای تحقق اهداف اجتماعی رقم بزند و با علمی الهی همه ابعاد حیات اجتماعی را مدبرانه رهبری کند و بدون افراط و تفریط این چنین فردی می‌تواند عدالت اجتماعی و حقوقی و اقتصادی و را در همه جا حاکم سازد.

بنابراین بدون چنین رهبری الهی، رسالت انبیا که هدایت انسان‌ها می‌باشد به تحقق نخواهد رسید به علت این‌که بخش عمده‌ای از زندگی و شخصیت هر انسان در جامعه رقم می‌خورد و نیل به تعالی فردی و عمومی بدون تعالی اجتماعی امکان‌پذیر نخواهد بود. (جواریشکیان، ۱۳۹۴، صص ۲۴۷-۲۵۰) پس می‌توان گفت: تعالی فردی واجتماعی با رهبری و ولایت مداری اهل بیت علیهم السلام شکل می‌گیرد.

چرا که تربیت وسیله سروسامان حیات انسانی و بقای آن است و جامعه با تربیت به بیداری و خودآگاهی می‌رسد و آرمان‌های اجتماعی در آن محقق می‌گردد. (قائمی، ۱۳۷۲، ص ۲۰) صبراین اساس، تربیت امر ضروری در حیات انسان می‌باشد.

همان‌طور که امام خمینی (ره) در مورد اثر تربیت در انسان، کلام زیبایی دارند که فرمودند: «ما باید توجه به این معنا داشته باشیم که موجودی هستیم که اگر خود را باور بیابیم؛ بدترین موجودات و منحط‌ترین موجودات هستیم و چنانچه تحت تربیت واقع شویم و صراط مستقیم را طی بکنیم، می‌رسیم به آنجاکه نمی‌توانیم فکرش را بکنیم؛ آنجایی که بحر عظمت است، بهر کبریایی است.» (خمینی، ۱۳۶۸، ص ۳۳۳) بنابراین سخن گرانقدر حضرت امام؛ شخصی که تحت تربیت صحیح باشد، عزت و عظمت الهی را کسب خواهد کرد.

۲- تأثیر ولایت مداری بر تربیت زوجین

انسان بدون راه و رسم صحیح به کمال و سعادت نخواهد رسید پس باید در این مسیر، سمبل‌های صحیح را بیابد و با ولایت مداری آن‌ها به تربیت و خودسازی برسد. در مکتب اسلام این سمبل‌ها اهل بیت علیهم السلام هستند چراکه بهترین راهنما به سوی حق و حقیقت می‌باشند. از این رو سعادت و تکامل، به وجود و برکت رهبران معصوم علیهم السلام بستگی دارد. (دشتی، ۱۳۸۰، ص ۷۵) بر این اساس، آدمی باید نسبت به ائمه معرفت پیدا کند تا بتواند از نعمت ولایت ایشان بهره‌مند شود.

حال در این جا به چند مورد از تأثیرات ولایت بر تربیت زوجین اشاره کرده‌ایم:

۱-۲. پرورش فضائل اخلاقی

منظور از پرورش فضائل اخلاقی، ایجاد و تقویت عادت‌های رفتاری مطلوب در افراد است که در نگاه اهل‌بیت، یکی از اصول مهم تربیت بشمار می‌آید. پس این فضیلت برای زوجین به واسطه ولایت‌مداری آنان از ائمه اطهار رقم می‌خورد تا بتوانند کار صواب را تشخیص دهند .

از امام صادق علیه‌السلام روایت است که فرمودند: "من احبنا اهل‌البیت و حقق حبنا فی قلبه جری ینابیع الحکمه علی لسانه"

کسی که ما اهل‌بیت را دوست بدارد و دوستی ما در قلب او تحقق یابد، چشمه‌های حکمت از قلبش بر زبانش جاری می‌شود .

۲-۲. رشد رفتاری (تهذیب ظاهر و باطن)

تربیت، در صورتی به مرحله نهایی می‌رسد که ظاهر از رفتارهای ناشایست و باطن از انگیزه‌های ناشایست تهذیب شده باشد. (داوودی، ۱۳۹۰، ج ۳، صص ۸۴-۹۳)

روشن است که این رفتار شایسته و تهذیب زمانی در رفتار و عمل انسان دیده می‌شود که اهل ولایت باشد و در راه و طریق ولایت قدم بردارد

۲-۳. رشد و امنیت معنوی

ولایت اهل بیت، نور هدایت و چراغ نجاتی در ظلمت تاریکی‌هاست. و راه مستقیمی که هر کس به آن تمسک نماید، هدایت خواهد شد. لذا این باعث تزکیه و تربیت نفس شده، همچنین رشد معنوی را برا کانون خانواده به ارمغان می‌آورد .

۲-۴. پرورش امنیت روانی

یکی از شایع‌ترین آسیب‌هایی که انسان در دنیای کنونی با آن مواجه می‌شود، آسیب‌های روانی است . در روایات؛ اهل‌بیت علیهم‌السلام، پناهگاه هر خائف و دفع‌کننده‌ی هر ترس و هراسی معرفی شده‌اند. ولایت آن‌ها موجب دفع بسیاری از آسیب‌های روانی می‌شود و با استقامت بر ولایت‌پذیری ایشان اندوه و ترس برطرف خواهد شد. از این رو، این پاکی و سلامتی روح و روان، موجبات شادکامی را در زندگانی فراهم می‌سازد.

بنابراین، امید به برقراری حکومت جهانی اهل‌بیت و ولایت‌مداری آنان، موجب شادابی روانی و امید به زندگی در زوجین و امنیت روانی آنان را تحقق می‌بخشد.

۲-۵. امنیت و سلامت جسمانی

یکی از مهم‌ترین آسیب‌هایی که امنیت انسانی را تهدید می‌کند، آسیب‌های جسمانی است. زوجین با ولایت‌مداری و قرار دادن امامان به عنوان پناه و پناهگاه این آسیب‌ها را از خود دور کرده و سلامت و امنیت جسمانی پیدا می‌کنند. این از آثار تربیت صحیح می‌باشد.

۶-۲. فزونی نعمت‌ها

از دیگر تأثیرات تربیتی ولایت در زندگی زوجین می‌توان به برخوردار شدن آن‌ها در فزونی نعمت‌ها اشاره کرد که گشایش درهای رحمت الهی را نیز در پی خواهد داشت. براساس آموزه‌های دینی و روایات وارده؛ در مواردی پرداخت دیون و سرپرستی از بازماندگان از وظایف ولی خدا ذکر شده است. پس ولی خدا، در مواقع ضروری نیازهای مالی افراد را تامین کرده و این امر، موجب امنیت مالی و سلامت جسمانی در زندگی افراد می‌شود. (زارعی توپخانه، ۱۳۹۲، ص ۳)

بنابراین اهل بیت علیهم‌السلام، بهترین راهنما در زندگی انسان‌ها می‌باشند. چنانچه کسی، زیر چتر ولایت آنان باشد حیات معنوی پیدا می‌کند و این باعث تزکیه، تربیت نفس، امنیت، آرامش و فزونی نعمت‌ها در زندگی آن‌ها می‌شود.

۳-تأثیر ولایت‌مداری بر تربیت فرزندان

فرزند نعمتی از سوی خداوند متعال است که به والدین عطا می‌کند. خانواده نخستین محیط تربیتی می‌باشد که نقش بسیار مؤثر و سازنده‌ای در شخصیت و رفتار وی دارد. وظیفه اساسی والدین در برابر فرزندان، تربیت صحیح آنان می‌باشد، لذا همه کردارها و فعالیت‌های والدین در تمام زمینه‌ها را شامل می‌شود. این مهم، از پیش از انعقاد نطفه آغاز می‌شود و در دوران بارداری، زمان تولد و دوران کودکی و دوره‌های پس از آن ادامه می‌یابد. تربیت فرزندان، به اندازه ای بااهمیت است که پیامبر (صلی الله علیه وآله) می‌فرماید: «لِأَنَّ يُودِبُ أَحَدَكُمْ وَلَدَهُ هُوَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَّصِقَ بِنِصْفِ كُلِّ يَوْمٍ» اگر هر یک از شما به تربیت فرزندان خود بپردازد، برای او نیکوتر از آن است که هر روز نصف صاعی از درآمد خود را در راه خدا صدقه بدهد.»

تربیت صحیح فرزندان تنها از سن نوجوانی و جوانی شروع نمی‌شود بلکه از همان دوران خردسالی، همه اعمال و رفتار والدین و دیگران در او تأثیر دارد. (شیخانی، ۱۳۹۰، صص ۱۵۹-۱۶۱)

پس در نزد خداوند تربیت صحیح فرزندان بسیار ارزشمند است و بایدحتی، قبل از انعقاد نطفه، همچنین در تمام مراحل بعدی رشد آنان، مورد دقت و توجه پدر و مادر قرار گیرد.

والدین باید در محیط خانه فضایی ایجاد کنند که آماده تربیت و ایجاد معنویت باشد تا فرزند با قرار گرفتن در آن فضا، خود به عبادت و کارهای نیک ترغیب شود. لذا فضایی که آرام و معنوی باشد، آموزه‌های دینی در روح و روان کودک نفوذ کرده، فردی مؤمن و متقی بار می‌آید. در این فضای تربیتی مناسب که در تمام زمان‌ها تربیت رو آسان می‌کند؛ نخست پدر و مادر به عنوان الگوی مناسب تربیتی نسبت به فرزندان ایفای نقش

می‌کنند و سپس رهبران دینی و به خصوص معصومین علیهم‌السلام به عنوان الگوهای تأثیرگذار در زندگی فردی و اجتماعی انسان معرفی شده‌اند. از روش‌های کارساز و مؤثر در فرایند تربیت، الگو دهی است که شخص سعی می‌کند خود را با کسی که او را بالاتر و برتر می‌داند در گفتار و رفتار منطبق سازد. الگو پذیری با کمال طلبی انسان صورت می‌گیرد که یک گرایش فطری در نهاد بشر است. ساختار وجودی انسان همواره تحت تأثیر عوامل بیرونی قرار دارد که به سرشت و شالوده وجودی انسان برمی‌گردد. حال این الگوپذیری، ابتدا از کانون خانواده و سپس در مدرسه و اجتماع ادامه می‌یابد. روی آوردن به الگوها و همانندسازی خود با آنان، از دوره کودکی شروع و در دوره‌های نوجوانی و جوانی به بالاترین سطح خود می‌رسد و در تمام ابعاد زندگی انسان، مسائل فکری و اعتقادی، نمود پیدا می‌کند. آنچه در این مسیر دقت به آن مهم است، انتخاب آگاهانه و عالمانه الگوهاست. که در قرآن از آن با نام «اسوه حسنه» یاد شده است. دو شخصیت بزرگی که خدای متعال به عنوان اسوه حسنه به مردم معرفی نموده است: یکی حضرت ابراهیم علیه‌السلام است که قرآن درباره او می‌فرماید: "قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ" (ممتحنه، ۴) برای شما سرمشق خوبی در زندگی ابراهیم و کسانی که با او بودند، وجود داشت. دومین اسوه حسنه، پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) است: "لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ" (احزاب، ۲۱) بی‌تردید برای شما در زندگی رسول خدا (صلی الله علیه وآله) سرمشق نیکویی است. که این مقام بعد از پیامبر اسلام به اهل بیت علیهم‌السلام رسید. پیروی از رفتار و سیره رهبران الهی و اقتدا به آنان، انسان را به خداوند نزدیک‌تر کرده و از هر گونه انحراف فکری و اخلاقی دور می‌دارد. وجود رهبران الهی مانند اقیانوس بی‌کرانی است که مملو از خوبی‌ها و فضائل انسانی باشد و هر کس می‌تواند به اندازه‌ی استعداد و توان خود از آن توشه‌ای برگیرد. (احسانی، ۱۳۹۰، صص ۲۰۲-۲۵۰)

براین اساس، می‌توان گفت: این مطالب، گویای آن است که زمانی در محیط خانه و خانواده تربیت صحیح فرزندان شکل می‌گیرد که مبنای تربیتی آنان، الگو مداری از اهل بیت علیهم‌السلام باشد. یعنی با اقتدا و پذیرش ولایت آنان، فرزندان ولایی تربیت می‌یابند تا بتوانند در راهی قدم بگذارند که حق و حقیقت است.

بی‌تردید اساس و مبنای دین، پذیرش ولایت است که باطن دین است و اگر کسی آن را قبول نکند، نمی‌تواند ارتباط حقیقی با خداوند برقرار نماید. براساس روایات، انسان اگر از اول عمر تا آخر آن بین رکن و مقام عبادت کند از او پذیرفته نیست. نتیجه جریان امامت و ولایت، جریان نور، حیات، معرفت و هدایت است و انسان تا به چیزی معرفت نیابد، نسبت به آن محبت پیدا نمی‌کند.

لذا از جمله برنامه‌های تربیتی برای والدین آن است که با انتخاب نامی نیکو برای فرزندان، آشنایی و ابراز محبت به اهل بیت، همچنین با شرکت دادن فرزندان در محافل مذهبی و رفتن به زیارت قبور آن‌ها؛ موجبات سعادت و رشد معنوی فرزندان خویش را فراهم سازند. (سایت رهبران شیعه، تربیت و آشناسازی کودک با اهل بیت علیهم‌السلام

بر این اساس، والدین زمانی فرزندان ولایی خواهند داشت که زمینه ولایت‌پذیری را در محیط خانه برای آنان مهیا کرده باشند .

چنانکه از پیامبر (صلی الله علیه و آله) روایت شده است که می‌فرمایند: « ادَّبُوا اولادکم علی ثلاث خصال: حبُّ نبیِّکم، حبُّ اهل بیتہ، وعلی قراءه القرآن ». فرزندان خود را بر سه خصلت تربیت کنید: دوست داشتن پیامبرتان، دوست داشتن اهل بیت او، و خواندن قرآن. (محمدری شهری، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۴۰۱)

این روایت بدین معناست؛ که والدین در تربیت فرزندان خود دقت لازم داشته باشند تا از همان ابتدای تولد فرزندان ولایی پرورش یابند .

لذا این تربیت می‌تواند، آثار و برکات بسزائی در پی داشته باشد که در ادامه به چند مورد از این کارکردهای تربیتی با استناد به آیات و روایات می‌پردازیم:

۱-۳. تبعیت

اولین و مهم‌ترین تاثیر و کارکرد ولایت، اطاعت یا پیمودن طریق محبوب است. در آیه ۳۱ آل عمران خداوند می‌فرماید. { قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِيْ يَحْبِبْكُمْ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ } .

"ای پیامبر بگو: اگر دوستدار خداوند هستید از من پیروی نمایید که حاصل آن محبت الهی و آمرزش گناهان شماست"

۲-۳. تکامل ماهوی

از دلایل همگونی و یگانگی میان محبّ و محبوب ارتباط عاطفی بین آنهاست. از دیگر آثار و کارکردهای تربیتی ولایت اهل بیت علیهم السلام آن است؛ که فرد ظاهر و باطن هم‌شکل و هم‌رنگ رنگ پیدا می‌کند و از ماهیت این جهانی خود خارج شده و حقیقتی ملکوتی پیدا می‌کند. و در حدیث قدسی آمده است که خداوند به بنده خود فرموده است: {عبدی اطعنی اجعلک مثلی} ، "ای بنده من، از من اطاعت کن تا تو را همانند خود قرار دهم"

۳-۳. توسعه و غنی‌سازی شخصیت

این فرآیند زمانی به وجود می‌آید که رشد و تکامل در تمام ابعاد ویژگی‌های انسانی، هدفمند و برنامه‌ریزی شده حاصل گردد. در قرآن کریم آیه ۲۱ سوره احزاب، پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) به عنوان انسانی کامل و اسوه حسنه معرفی شده‌اند؛ "لقد کان فی رسول الله اسوه حسنه لمن کان یرجو الله و الیوم الآخر و الذکر و الله کثیراً" ، «برای شما در (رفتار) فرستاده خدا پیروی ای نیکوست. برای آنان که امیدوار به خدا و روز دیگرند و خدا را بسیار یاد کنند.» خداوند در این آیه پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) را الگویی قرار داد که

مردم رفتار و اخلاقشان را با او تطبیق دهند و او را مقتدای خویش سازند و این به دلیل عصمت آن حضرت می باشد. که این شخصیت و مقام، بعد از پیامبر خدا به اهل بیت علیهم السلام رسیده است.

۳-۴. جهت‌دهی و فعلیت استعدادها

در دین اسلام ائمه اطهار، همواره بزرگ‌ترین و شایسته‌ترین مربیان بشریت در طول تاریخ شناخته شده‌اند. آنان نه تنها برای به انجام رساندن استعدادهای انسانی آمده‌اند، بلکه بستر به کارگیری توانایی‌های آدمی را ریز مشخص نموده‌اند. (نجفی، ۱۳۸۳، ص ۸)

پس مشخص می‌شود؛ ولایت اهل بیت، طریق رسیدن به محبوب است و خداوند آنان را الگویی حسنه قرارداد تا بتوانیم با اقتدا به ایشان به تکامل واقعی برسیم.

لذا، فطرت انسانی دارای همه‌گونه استعداد و فضایل بالقوه‌ای است که باید شکوفا شود و این سعادت و کمال حقیقی جز با راهنمایی‌های الهی و ولایت‌مداری آنان تحقق نمی‌یابد. (حائری تهرانی، ۱۳۷۳، ص ۸۹) بنابراین، ولایت‌مداری موجب شکوفایی استعداد و کمال حقیقی در انسان‌ها می‌شود.

۳-۵. افزایش ایمان

بی تردید اهل بیت علیهم السلام از اولیای خداوند هستند، از این رو محبت و ولایت آنان اگر همراه با معرفت باشد، باور معنوی در انسان قوی‌تر شده و بر ایمان آنان می‌افزاید.

۳-۶. افزایش تقوا

عشق به اهل بیت، بهترین وسیله و زمینه برای پاک‌سازی روح از پلیدی‌ها و تهذیب نفس است؛ انسان ولایت‌مدار با بهره‌گیری از امام خویش، تقوا را رعایت می‌کند و آنچه خداوند در پرتو ولایت‌مداری به او ارزانی داشته، موجب پاکی طینت، پاک‌دامنی و تزکیه و تهذیب او خواهد شد.

۳-۷. افزایش امید

ناامیدی یکی از بحران‌هایی است که مردم و به‌ویژه نسل جوان را تهدید می‌کند و عامل بحران روحی به‌خاطر آن است که انسان هنگام گرفتاری پناهگاهی ندارد. اهل بیت علیهم السلام، نعمتی عنایت شده از سوی خداوند برای شیعیان است که می‌توانند در هنگام گرفتاری‌ها و مشکلات به آنان پناه ببرند. (خندان، ۱۴۰۰، ص ۷)

پس فرزندان ما اگر ولایت اهل بیت علیهم السلام، در دل و جانشان باشد این محبت و معرفت در آنان تبدیل به یک باور معنوی، ایمان افزایی، امید افزایی نیز می شود.

به فرموده مولا امیرالمؤمنین علی علیه السلام: "اهل بیت ستون های استوار اسلام و پناهگاه امن برای مردمند، حق به وسیله آنها به جایگاه خویش بازمی گردد و باطل از ریشه کنده می شود." (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۰)

بنابراین ارتباط با خداوند، بدون پذیرش ولایت امکان پذیر نیست. والدین نیز می توانند با ولایت مداری اهل بیت علیهم السلام، زمینه تکامل و تعالی فرزندان خود را فراهم نمایند. و همچنین با برنامه های تربیتی صحیح راه سعادت دنیوی و اخروی را برای آنان به ارمغان آورند. زیرا فطرت انسان کمال جو است و ولایت نقش بسزائی در تربیت فرزندان و کمال حقیقی آنان دارد.

پس باید توجه کرد؛ آنچه خدا می خواهد این است که اعمال انسان ها تحت هدایت و رهبری و راهنمایی کسانی باشد که او خود ایشان را به عنوان ولی و سرپرست و صاحب اختیار مؤمنان قرار داده است. (بنی هاشمی، ۱۳۷۰، ص ۱۵۰)

یعنی ملاک پذیرش اعمال انسان در نزد خداوند وابسته به آن است که؛ او زیر چتر ولایت و هدایت اهل بیت علیهم السلام قرار گرفته باشد، تا بتواند به وسیله ایشان، مسیر تربیت صحیح را انتخاب کند و به نورانیت الهی برسد.

بر همین اساس، روایتی از ابو حمزه ثمالی که از امام باقر علیه السلام نقل کرده است که فرمود: "بنی الاسلام علی خمس: اقام الصلاه و ایتاء الزکاه و حج البیت و صوم شهر رمضان و الولایه لنا اهل البیت."

بنای اسلام روی پنج چیز است: نماز و زکات و حج و روزه و ولایت

زراره گوید: به حضرت عرض کردم: کدام یکی از اینها برتر است امام فرمود: ولایت برتر است. زیرا ولایت کلید آنهاست و شخص والی دلیل و راهنمای آنهاست. (کلینی، بی تاج، ص ۳۰)

این روایت بیانگر آن است که ولایت سرشاخه ای همه اعمال می باشد و اگر کسی اهل ولایت نباشد از مسیر الهی دور بوده و بدون آگاهی و رهبری الهی به سرمقصد اصلی نمی رسد و در گمراهی و ضلالت می ماند.

خلاصه اینکه، هرچه از نقش ولایت مداری اهل بیت علیهم السلام سخن به میان آید، کم است چرا که پرداختن به این مسئله ی مهم، زمانها نیاز دارد. لذا در این نوشتار، فقط گوشه ای از نقش آن در تربیت خانواده مورد مطالعه گرفت. که امیدواریم، موجب رضایت خداوند و اهل بیت علیهم السلام گردد.

نتیجه‌گیری

ولایت اهل بیت علیهم السلام بزرگ‌ترین نعمت خداوندی است و این به دلیل آن است که ولایت آن‌ها تنها راهی است که انسان را به کمال حقیقی واصل می‌کند. از آنجایی که شخصیت هر انسان در جامعه شکل می‌گیرد و نیل به تعالی فردی و عمومی بدون تعالی اجتماعی امکان‌پذیر نیست، پس در این مسیر نیاز به رهبری الهی دارد که با ولایت او، راه مستقیم خویش را بیابد و گمراه نشود. اهل بیت علیهم السلام سمبل‌های صحیح مسیر تربیت و خودسازی می‌باشند و درک مفهوم واقعی نقش ولایت آنان، زمینه تکامل و تعالی حیات انسانی را فراهم می‌نماید. زیرا آنان به دست لطف خدا تربیت شده‌اند، لذا برنامه‌های تربیتی از سوی آنان باعث رشد حیات معنوی فردی و تربیتی اجتماعی خواهد شد. پس، می‌توان گفت ولایت اهل بیت علیهم السلام نقش بسزایی در تربیت خانواده‌ها دارد که از تأثیرات و برکات آن در زندگی زوجین می‌توان به پرورش فضائل اخلاقی، رفتاری، رشد و امنیت معنوی، سلامت روانی، جسمانی و فزونی نعمت‌ها، و از دیگر آثار تربیتی آن بر فرزندان؛ می‌توان به اطاعت، تکامل ماهوی، غنی‌سازی شخصیت، به فعلیت رساندن استعدادها و همچنین ایمان افزایی، تقوا افزایی و امید افزایی در آنها اشاره کرد.

بنابراین، خانواده‌ها می‌توانند با اطاعت از خداوند و در پرتوی ولایت‌مداری اهل بیت علیهم السلام که بهترین راهنما به سوی حق و حقیقت می‌باشند، همچنین با برنامه‌های تربیتی و الگویی صحیح از سوی ایشان، موجبات سعادت دنیوی و اخروی رابرای خود و فرزندان خویش به ارمغان آورند.

و امیدواریم که ولایت اهل بیت علیهم السلام، چراغ هدایتی در این ظلمت‌های زمانه، برای تک تک خانواده‌ها بوده و نور وجودشان، راهی برای رسیدن به کمال حقیقی و قرب الی الله. ان شاء الله تعالی.

"تقدیم به پیشگاه مقدس اهل بیت علیهم السلام"

فهرست منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

۱. احسانی، محمد، سیره اخلاقی و تربیتی معصومین، قم، نشر مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، چاپ اول، ۱۳۹۰ ه، ش
۲. اسعدی، محمد، ولایت و امامت، قم، نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۹۰ ه، ش
۳. باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران. نشر مدرسه، چاپ دوم، ۱۳۷۰ ه، ش
۴. بنی‌هاشمی، محمد، معرفت امام عصر، تهران، نشر نیک معارف، چاپ اول، ۱۳۷۰ ه، ش
۵. بیگی، روح‌الله، ارزش‌های اجتماعی در قرآن، قم، نشر اسوه، ۱۳۸۹ ه، ش
۶. جواد آملی، عبدالله، شمیم ولایت، قم، نشر اسراء، چاپ پنجم، ۱۳۸۹ ه، ش
۷. _____، ولایت فقیه رهبری در اسلام، قم، مرکز نشر فرهنگی رجاء، چاپ دوم، ۱۳۷۸ ه، ش
۸. _____، همتای قرآن و اهل‌بیت، قم، نشر اسراء، چاپ دوم، ۱۳۹۰ ه، ش
۹. جوارشکیان، عباس، امامت سرّ خاتمیت، قم، نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، چاپ اول، ۱۳۹۴ ه، ش
۱۰. حائری تهرانی، مهدی، شخصیت انسان، قم، نشر بنیاد فرهنگی امام مهدی (عج)، چاپ اول، ۱۳۷۳ ه، ش
۱۱. خدامیان آرانی، مهدی، معرفت امام تنها راه بندگی، قم، نشر عطر عترت، چاپ اول، ۱۳۹۷ ه، ش
۱۲. خمینی، روح‌الله، انسان‌شناسی در اندیشه امام، تهران، نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۶۸ ه، ش
۱۳. داوودی، محمد، سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل‌بیت، قم، نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ چهارم، ۱۳۹۰ ه، ش
۱۴. دستغیب، عبدالحسین، ولایت، تهران، انتشارات ناس، چاپ اول، ۱۳۶۳ ه، ش
۱۵. دشتی، محمد، مباحث تربیتی، تهران، نشر سازمان تحقیقاتی نیروی مقاومت بسیج، چاپ اول، ۱۳۸۰ ه، ش
۱۶. _____، سخنان امام علی (ع)، قم، انتشارات دارالبشارت، چاپ سوم، ۱۳۸۹ ه، ش
۱۷. شیخانی، علی باقر، اسحاقی، حسین، سریر سخن ره توشه، قم، مرکز نشر هاجر وابسته به مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران، چاپ اول، ۱۳۹۰ ه، ش
۱۸. قائمی، علی، تربیت و سازندگی، تهران، انتشارات امیری، چاپ مکرر، ۱۳۷۲ ه، ش
۱۹. کلینی رازی، جعفر بن محمد، اصول کافی، ج ۳، ترجمه جواد مصطفوی، تهران، نشر قائم، بی‌تا
۲۰. محمدری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ترجمه رضا شیخی، قم، نشر مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، چاپ دوم، ۱۳۸۹ ه، ش
۲۱. مطهری، مرتضی، ولاءها و ولایت‌ها، تهران، نشر آثار شهید مطهری، چاپ اول، ۱۳۶۹ ه، ش

مقالات

۲۲. خارسلطانی. اسماعیل، سیفی. فاطمه، «جایگاه ولایت‌مداری اهل‌بیت علیهم‌السلام»، (مقاله علمی ترویجی) نشردانشگاه علامه طباطبایی و دانشگاه علوم تحقیقات ایران، ۱۳۹۳، ش، شماره ۱۷، قابل دسترسی در <https://ajsm.atu.ac.ir>

۲۳. خندان، مجتبی، «نقش ولایت‌مداری اهل‌بیت علیهم‌السلام در تربیت فرزندان»، ۱۴۰۰، ش، قابل دسترسی در <https://neshasteasatid.com>

۲۴. زارعی توپخانه، محمد، «نقش ولایت‌پذیری در امنیت فردی»، نشر معرفت نویسنده مؤسسه آموزشی پژوهشی امام‌خمینی (ره)، ۱۳۹۲، ه، ش، شماره ۱۹۱، قابل دسترسی در <https://lib.eshia.ir>

۲۵. سلیمی، عبدالحکیم، «حقوق اهل‌بیت علیهم‌السلام»، نشر معرفت نویسنده، ج ۱۰۶، بی تا، قابل دسترسی در <https://lib.eshia.ir>

۲۶. میرزاحمدی. محمد، رسولی. رحیمه، «تربیت ولایی»، نشریه اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۱۳۸۰، ه، ش، شماره ۱، قابل دسترسی در <https://rasekhoon.net>

۲۷. نجفی، محمد، «آموزه‌های تربیتی محبت اهل‌بیت علیهم‌السلام» نشر پژوهش‌های تربیتی و روانشناختی، ۱۳۸۳،

ه، ش، شماره ۴، قابل دسترسی در <http://ensani.ir> سایت

۲۸. رهبران شیعه، «تربیت و آشناسازی کودک با اهل‌بیت»، ۱۳۹۹، ه، ش قابل دسترسی در: <https://Shia-Leaders.com>